UOT 81.

MULTİKULTURAL CƏMİYYƏTLƏRDƏ DİL DAVRANIŞI VƏ ÇOXDİLLİLİK MODELLƏRİ

Pərvanə Əlövsət qızı Bağırova
Azərbaycan Dillər Universitetinin doktorantı
ORCID: 0009-0005-2353-3154
E-mail: parvana13baghirova@gmail.com
http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2026.v26.i1.44

Açar sözlər: *dil davranışı, çoxdillilik, sosiolinqvistika, dil seçimi, identiklik, sosial inteqrasiya*
Ключевые слова: *языковое поведение, многоязычие, социолингвистика, языковой выбор, идентичность, социальная интеграция*
Key words: *language behavior, multilingualism, sociolinguistics, language choice, identity, social integration*

Giriş. Müasir dünyada qloballaşma proseslərinin sürətlənməsi, beynəlxalq miqrasiyanın artması və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı müxtəlif mədəniyyətlərin və dillərin qarşılıqlı təsirini daha da intensivləşdirmişdir. Multikultural cəmiyyət müxtəlif dil, din və mədəniyyətlərin bir arada mövcud olduğu, fərqli identikliklərin qarşılıqlı əlaqəyə girdiyi dinamik sosial məkanı ifadə edir. Belə cəmiyyətlərdə harmonik birgəyaşayışın təmin olunması üçün əsas vasitələrdən biri dildir.

Ünsiyyət prosesinin effektiv təşkili bu baxımdan dil amilini ön plana çıxarır. Dil yalnız informasiya ötürən mexanizm deyil, o, eyni zamanda sosial münasibətləri tənzimləyən, fərdin cəmiyyətdəki mövqeyini müəyyənləşdirən və mədəni yaddaşı qoruyan fundamental sistemdir. İnsanlar dil vasitəsilə öz dünyagörüşlərini formalaşdırır, dəyərlərini ifadə edir və müəyyən sosial qrupa mənsub olduqlarını nümayiş etdirirlər. Buna görə də dil seçimi çox vaxt sadəcə kommunikativ qərar deyil, həm də sosial və psixoloji məna daşıyan davranış aktıdır.

Multikultural cəmiyyətlərdə dil, həm inteqrasiyaedici, həm də fərqləndirici funksiya yerinə yetirir. Bir tərəfdən ortaq ünsiyyət dili müxtəlif qruplar arasında anlaşmanı asanlaşdırır, digər tərəfdən ana dilinin qorunması mədəni müxtəlifliyin davamlılığını təmin edir. Bu balansın qorunması isə müasir cəmiyyətlərin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri hesab olunur.

Çoxdillilik bu kontekstdə həm fərdi bacarıq, həm də mürəkkəb ictimai fenomen kimi dəyərləndirilir. Bir neçə dili bilən fərdlər fərqli sosial və mədəni mühitlərə daha asan uyğunlaşır, kommunikativ çeviklik nümayiş etdirir və geniş sosial şəbəkələr qurmaq imkanı əldə edirlər. Tədqiqatlar göstərir ki, çoxdillilik yalnız ünsiyyət imkanlarını artırmır, həm də koqnitiv elastikliyi gücləndirir, analitik düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirir və fərdlərin mədəniyyətlərarası kompetensiyalarını formalaşdırır.

Çoxdillilik cəmiyyət daxilində tolerantlığın və qarşılıqlı hörmətin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Fərqli dillərlə təmas insanlarda digər mədəniyyətlərə qarşı daha açıq münasibət yaradır, stereotiplərin zəifləməsinə və sosial inteqrasiyanın güclənməsinə şərait yaradır [0, s. 3]. Bu baxımdan çoxdillilik yalnız dil bilikləri toplusu deyil, həm də sosial kapital kimi çıxış edir.

Multikultural mühitdə dil münasibətləri həmişə birmənalı olmur. Bəzi dillərin daha nüfuzlu hesab edilməsi, digərlərinin isə məhdud funksional sahədə istifadə olunması dil bərabərsizliyi kimi problemlərə gətirib çıxara bilər. Bu səbəbdən dil siyasəti, təhsil strategiyaları və

mədəniyyətlərarası dialoqu təşviq edən mexanizmlər çoxdilli cəmiyyətlərin sabit inkişafında mühüm rol oynayır.

Multikultural mühitdə dil davranışının və çoxdilliliyin öyrənilməsi yalnız linqvistik deyil, həm də sosial, psixoloji və kulturoloji baxımdan aktual elmi istiqamət kimi çıxış edir. Bu sahənin tədqiqi dillərarası qarşılıqlı təsirin mahiyyətini anlamağa, cəmiyyət daxilində kommunikativ harmoniyanı gücləndirməyə və mədəni müxtəlifliyin qorunmasına xidmət edir.

Dil davranışı fərdin konkret kommunikativ şəraitdə hansı dili seçməsi, bu dili necə və hansı məqsədlə istifadə etməsi, eləcə də bu seçimə təsir göstərən sosial və mədəni amillərin məcmusu kimi xarakterizə olunur. Belə cəmiyyətlərdə dil seçimi çox vaxt situativ xarakter daşıyır. Yəni fərd ünsiyyətin baş verdiyi məkan, həmsöhbətin sosial mövqeyi, ünsiyyətin rəsmi və ya qeyri-rəsmi xarakteri kimi faktorları nəzərə alaraq dil strategiyasını müəyyənləşdirir. Məsələn, iş mühitində və ya rəsmi tədbirlərdə daha nüfuzlu və geniş yayılmış dilə üstünlük verildiyi halda, ailə və dost çevrəsində ana dilindən istifadə daha çox müşahidə olunur. Bu isə dil davranışının çevik və adaptiv mahiyyətini göstərir.

Dil davranışını formalaşdıran əsas amillərdən biri sosial status və nüfuz faktorudur. Tarixi və siyasi proseslər nəticəsində bəzi dillər daha nüfuzlu mövqe qazanır və iqtisadi imkanlarla əlaqələndirilir. Belə dilləri bilmək fərdin peşəkar inkişafına, sosial mobilliyinə və daha geniş kommunikativ mühitə çıxışına şərait yaradır. Nəticədə fərdlər cəmiyyətdə daha güclü mövqe əldə etmək məqsədilə bu dillərdən istifadəyə meyil göstərirlər. Lakin bu proses bəzən kiçik etnik qrupların dillərinin funksional sahəsinin daralmasına səbəb ola bilər ki, bu da dil müxtəlifliyinin qorunması məsələsini aktuallaşdırır.

Mədəni identiklik də dil davranışına təsir edən mühüm amillər sırasındadır. Ana dili yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də xalqın tarixi yaddaşını, ənənələrini və kollektiv dəyərlərini özündə əks etdirən mədəni simvoldur [0, s. 121]. Buna görə də fərdlər ana dilindən istifadə etməklə öz etnik mənsubiyyətlərini qorumağa və gələcək nəsillərə ötürməyə çalışırlar. Multikultural mühitdə tez-tez rast gəlinən hallardan biri dominant dillə ana dili arasında funksional bölgünün yaranmasıdır yəni, dominant dil rəsmi və ictimai sahədə istifadə olunur, ana dili isə daha çox məişət və mədəni ünsiyyət müstəvisində qorunub saxlanılır.

Dil seçimini müəyyən edən digər vacib amil kommunikativ məqsəddir. Ünsiyyətin əsas məqsədi qarşılıqlı anlaşmanı təmin etmək olduğundan danışanlar adətən həmsöhbətlərin hamısı üçün anlaşılan dili seçirlər. Bu xüsusilə beynəlxalq kollektivlərdə, akademik mühitdə və biznes sahəsində özünü daha qabarıq göstərir. Ortaq ünsiyyət dilinin seçilməsi kommunikativ maneələri aradan qaldırır, əməkdaşlığı asanlaşdırır və sosial əlaqələrin daha səmərəli qurulmasına imkan verir. Bu yanaşma dilin praqmatik funksiyasını ön plana çıxarır.

Dil davranışının formalaşmasında təhsil və institusional mühit də mühüm rol oynayır. Təhsil sistemi fərdlərin erkən yaşlardan hansı dillərlə təmasda olacağını müəyyən edir və onların dil kompetensiyalarının inkişafına istiqamət verir. Xarici dillərin tədrisi, çoxdilli təhsil proqramlarının tətbiqi və akademik mobillik imkanları fərdlərin dil repertuarını genişləndirir. Bununla yanaşı, dövlətin həyata keçirdiyi dil siyasəti dillərin cəmiyyətdəki statusunu və istifadə sahələrini müəyyənləşdirir [0, s. 39]. Balanslaşdırılmış dil siyasəti həm rəsmi dilin mövqeyini gücləndirməyə, həm də azlıq dillərinin qorunmasına xidmət edir.

Multikultural mühit üçün səciyyəvi xüsusiyyətlərdən biri də kod dəyişməsi (code-switching) fenomenidir. Kod dəyişməsi danışanın eyni ünsiyyət aktı çərçivəsində iki və ya daha

çox dil arasında keçid etməsini ifadə edir və çox vaxt təbii kommunikativ strategiya kimi ortaya çıxır [0, s. 313]. Bu keçid bəzən müəyyən fikri daha dəqiq ifadə etmək, emosional çalarları gücləndirmək və ya mövzunun kontekstinə daha uyğun dil vahidlərindən istifadə etmək məqsədi daşıyır. Digər hallarda isə kod dəyişməsi sosial yaxınlıq yaratmaq, qrup mənsubiyyətini vurğulamaq və ya qeyri-rəsmi atmosfer formalaşdırmaq funksiyasını yerinə yetirir.

Müasir tədqiqatlar göstərir ki, kod dəyişməsi dil çatışmazlığının göstəricisi deyil, əksinə, bu fenomen danışanın yüksək kommunikativ kompetensiyasını və müxtəlif dil sistemləri arasında sərbəst hərəkət edə bilmə bacarığını nümayiş etdirir. Xüsusilə gənclər arasında bu hal daha geniş yayılmış və yeni, hibrid ünsiyyət formalarının yaranmasına zəmin yaratmışdır.

Müasir sosiolinqvistik tədqiqatlarda çoxdillilik dil və cəmiyyət münasibətlərini anlamaq üçün əsas anlayışlardan biri kimi qəbul edilir. Qloballaşma, miqrasiya prosesləri və mədəniyyətlərarası əlaqələrin genişlənməsi nəticəsində çoxdillilik həm fərdi, həm də ictimai səviyyədə geniş yayılmış sosial reallığa çevrilmişdir. Bu fenomen yalnız bir neçə dili bilmək bacarığı ilə məhdudlaşmır; o, həm də fərdlərin sosial adaptasiyasını, mədəni identikliyini və kommunikativ strategiyalarını formalaşdıran kompleks proses kimi dəyərləndirilir. Sosiolinqvistik ədəbiyyatda çoxdilliliyin bir neçə əsas modeli fərqləndirilir və bu modellər dillərin cəmiyyətdə necə funksionallaşdığını anlamağa imkan yaradır.

Çoxdillilik şəxsin iki və ya daha çox dildə sərbəst və ya müəyyən səviyyədə kommunikasiya bacarığına malik olmasıdır. Bu model müasir təhsil sisteminin və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı ilə daha da aktuallaşmışdır. Tədqiqatlar göstərir ki, çoxdilli fərdlər daha yüksək koqnitiv elastikliyə malik olur, problemlərin həllinə daha yaradıcı yanaşır və analitik düşünmə qabiliyyətlərini daha effektiv şəkildə inkişaf etdirirlər. Bundan əlavə, bir neçə dili bilmək fərdin sosial mobilliyini artırır, ona müxtəlif peşə sahələrində fəaliyyət göstərmək və fərqli mədəni mühitlərə daha asan inteqrasiya olunmaq imkanı yaradır. Beləliklə, fərdi çoxdillilik təkcə dil bacarığı deyil, həm də intellektual və sosial kapital kimi çıxış edir.

Kollektiv çoxdillilik isə müəyyən cəmiyyət daxilində bir neçə dilin paralel şəkildə istifadə olunması ilə xarakterizə edilir. Bu model xüsusilə multietnik dövlətlərdə, böyük şəhərlərdə və intensiv miqrasiya axınının müşahidə olunduğu regionlarda daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Kollektiv çoxdillilik müxtəlif mədəni qruplar arasında qarşılıqlı anlaşmanı gücləndirir, sosial inteqrasiyanı təşviq edir və cəmiyyətin mədəni zənginliyini artırır. Lakin belə mühitdə dillər arasında status fərqlərinin yaranması ehtimalı da mövcuddur. Dominant dillərin daha geniş funksional imkanlara malik olması bəzən azlıq dillərinin istifadəsini məhdudlaşdıra bilər. Buna görə də inklüziv dil siyasəti kollektiv çoxdilliliyin balanslı şəkildə qorunması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Funksional çoxdillilik dillərin müxtəlif sosial sahələr üzrə bölüşdürülməsini nəzərdə tutur. Bu modeldə hər bir dil müəyyən kommunikativ funksiyanı yerinə yetirir və konkret sahədə daha aktiv istifadə olunur. Məsələn, bir dil rəsmi idarəçilik və hüquq sistemində, digəri gündəlik məişət ünsiyyətində, üçüncüsü isə elm və təhsil sahəsində işlədilə bilər. Bu cür bölgü kommunikativ effektivliyi artırmaqla yanaşı, dillər arasında müəyyən sabitlik yaradır. Funksional çoxdillilik həm də cəmiyyətin struktur xüsusiyyətlərini əks etdirir və dillərin sosial rolunu daha aydın şəkildə müəyyənləşdirir. Bununla belə, funksional sərhədlərin həddindən artıq sərtləşməsi bəzi dillərin inkişaf imkanlarını məhdudlaşdıra bilər.

Çoxdilliliyin digər mühüm formaları balanslaşdırılmış və dominant çoxdillilik modelləridir. Balanslaşdırılmış çoxdillilikdə fərd dilləri təxminən eyni səviyyədə mənimsəyir və müxtəlif kommunikativ situasiyalarda onları sərbəst şəkildə istifadə edə bilir. Bu model nisbətən nadir hallarda rast gəlinir, çünki dillərdən birinin daha intensiv istifadə olunması adətən onun daha güclü inkişafına səbəb olur. Dominant çoxdillilikdə isə dillərdən biri daha yüksək kompetensiya səviyyəsi ilə seçilir və əsas ünsiyyət vasitəsinə çevrilir. Digər dillər isə daha məhdud funksional sahədə istifadə olunur.

Dominant dil çox vaxt təhsil, peşə fəaliyyəti və ya sosial mühitin təsiri ilə formalaşır. Məsələn, uşaq ailədə ana dilində danışsa da, təhsilini başqa dildə alarsa, zamanla həmin dil dominant mövqe qazana bilər. Bu hal multikultural cəmiyyətlər üçün xarakterikdir və dil repertuarının dinamik təbiətini göstərir. Eyni zamanda balanslaşdırılmış çoxdilliliyə nail olmaq üçün erkən yaşlardan sistemli dil tədrisi və zəngin dil mühitinin yaradılması vacib hesab olunur.

Ümumilikdə, çoxdillilik modelləri dillərin fərdi və ictimai səviyyədə necə qarşılıqlı əlaqəyə girdiyini, hansı sosial funksiyaları yerinə yetirdiyini və cəmiyyətin inkişafına necə təsir göstərdiyini anlamağa imkan verir. Çoxdillilik yalnız kommunikativ imkanları genişləndirmir, həm də mədəniyyətlərarası dialoqu gücləndirir, tolerantlığın formalaşmasına töhfə verir və fərqli identikliklərin harmonik şəkildə birgə mövcudluğunu dəstəkləyir.

Dil insanın sosial və mədəni kimliyinin formalaşmasında mühüm rol oynayan əsas amillərdən biridir. O, yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də fərdin dünyagörüşünü, dəyərlər sistemini və mənsubiyyət hissini ifadə edən simvolik mexanizmdir. İnsanlar dil vasitəsilə özlərini müəyyən sosial qrupa aid edir, kollektiv yaddaşla əlaqə yaradır və mədəni davamlılığı qoruyurlar [0, s. 51]. Bu baxımdan dil davranışı sosial identikliyin həm formalaşmasında, həm də nümayiş etdirilməsində aparıcı funksiyaya malikdir.

Multikultural mühitdə identiklik anlayışı daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Belə cəmiyyətlərdə insanlar tez-tez "çoxqatlı identiklik" nümayiş etdirirlər, yəni onlar eyni zamanda həm etnik köklərinə bağlı olduqlarını hiss edir, həm milli kimliklərini qoruyur, həm də qlobal mədəniyyətin bir parçası kimi çıxış edirlər. Bu çoxqatlılıq fərdin müxtəlif sosial mühitlərdə fərqli dil strategiyalarından istifadə etməsinə səbəb olur. Məsələn, bir şəxs ailə daxilində ana dilində danışaraq etnik kimliyini ön plana çıxara bilər, rəsmi mühitdə dövlət dilinə üstünlük verərək vətəndaşlıq mənsubiyyətini ifadə edər, beynəlxalq kontekstdə isə qlobal dillərdən istifadə etməklə daha geniş kommunikativ məkana daxil olar.

Ana dili sosial identikliyin ən güclü daşıyıcılarından biri hesab olunur. O, xalqın tarixini, ənənələrini, mədəni dəyərlərini və kollektiv təcrübəsini özündə əks etdirir. Ana dilinin qorunması yalnız fərdi səviyyədə deyil, bütövlükdə cəmiyyət üçün mədəni irsin davamlılığını təmin edən vacib şərtdir. Xüsusilə multikultural mühitdə ana dilindən istifadə fərddə aidiyyət hissini gücləndirir, nəsillərarası əlaqəni möhkəmləndirir və mədəni müxtəlifliyin qorunmasına xidmət edir.

Bununla yanaşı, beynəlxalq dillərin öyrənilməsi müasir dünyada sosial və peşəkar uğurun vacib komponentlərindən birinə çevrilmişdir. Qlobal dillər fərdlərə beynəlxalq təhsil imkanlarından yararlanmaq, fərqli mədəniyyətlərlə qarşılıqlı əlaqə qurmaq və qlobal əmək bazarında rəqabət qabiliyyətlərini artırmaq imkanı verir. Bu proses fərdin sosial üfüqlərini genişləndirir və onun mədəniyyətlərarası kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Lakin ana dilinin qorunması ilə qlobal dillərin mənimsənilməsi arasında balansın saxlanılması multikultural cəmiyyətlərin qarşısında duran əsas çağırışlardan biridir. Dominant dillərin təsiri altında bəzi hallarda kiçik dillərin istifadəsi zəifləyə və ya məhdudlaşa bilər. Bu isə dil assimilyasiyası riskini artırır və mədəni müxtəlifliyin azalmasına gətirib çıxara bilər. Buna görə də həm fərdi, həm də institusional səviyyədə dillər arasında tarazlığın qorunması vacib hesab olunur.

Dil davranışı bu balansın qorunmasında mühüm rol oynayır. Fərdlərin müxtəlif situasiyalarda dillərdən şüurlu və məqsədyönlü şəkildə istifadə etməsi həm identikliyin qorunmasına, həm də sosial inteqrasiyaya şərait yaradır. Multikultural cəmiyyətlərdə uğurlu inteqrasiya modeli fərdlərin öz mədəni köklərini itirmədən daha geniş sosial məkana daxil ola bilməsini nəzərdə tutur.

Dil davranışı ilə sosial identiklik arasında qarşılıqlı və dinamik əlaqə mövcuddur. Dil həm fərdi özünüifadə vasitəsi, həm də kollektiv mənsubiyyətin göstəricisi kimi çıxış edərək multikultural cəmiyyətlərdə sosial harmoniyanın formalaşmasına töhfə verir. Ana dilinin qorunması ilə qlobal dillərin öyrənilməsi arasında balansın yaradılması isə mədəni müxtəlifliyin davamlılığını təmin edən əsas şərtlərdən biri kimi qiymətləndirilir.

Multikultural cəmiyyətlərdə sosial inteqrasiyanın təmin olunması birbaşa dil siyasətinin səmərəliliyindən asılıdır. Dil siyasəti cəmiyyətdə mövcud olan dillərin statusunu, onların istifadə sahələrini və qarşılıqlı münasibətlərini tənzimləyən strateji mexanizm kimi çıxış edir. Bu siyasətin əsas məqsədi müxtəlif dil qrupları arasında balans yaratmaq, sosial bərabərliyi qorumaq və vahid kommunikativ məkan formalaşdırmaqdır. Uğurlu dil siyasəti multikultural harmoniyanın başlıca şərtlərindən biri hesab olunur, çünki dil amili sosial münasibətlərin qurulmasında və cəmiyyət daxilində qarşılıqlı anlaşmanın təmin edilməsində həlledici rol oynayır.

Dövlət tərəfindən həm rəsmi dilin mövqeyinin gücləndirilməsi, həm də azlıq dillərinin qorunması sosial sabitliyin formalaşmasına müsbət təsir göstərir. Rəsmi dil adətən ictimai idarəçilik, hüquq sistemi, təhsil və kütləvi informasiya vasitələrində vahid ünsiyyət platforması yaradır və bu da vətəndaşların cəmiyyət həyatında fəal iştirakını asanlaşdırır. Eyni zamanda azlıq dillərinin qorunması və inkişafı mədəni müxtəlifliyin davamlılığını təmin edir, etnik qrupların öz kimliklərini sərbəst şəkildə ifadə etməsinə imkan yaradır. Dillər arasında bu cür tarazlığın yaradılması sosial gərginliyin qarşısını alır və cəmiyyət daxilində qarşılıqlı hörməti gücləndirir.

Sosial inteqrasiyanın gücləndirilməsində təhsil sistemi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil mühiti fərdlərin dil repertuarının formalaşdığı və mədəniyyətlərarası bacarıqlar qazandığı əsas platformadır. Çoxdilli təhsil proqramlarının tətbiqi şagird və tələbələrə bir neçə dildə ünsiyyət qurmaq imkanı yaradır, onların koqnitiv inkişafını stimullaşdırır və fərqli mədəniyyətlərə qarşı daha açıq mövqe formalaşdırır. Erkən yaşlardan dil öyrənilməsinin təşviqi isə fonetik və kommunikativ bacarıqların daha təbii şəkildə mənimsənilməsinə şərait yaradır.

Bununla yanaşı, mədəniyyətlərarası kommunikasiya bacarıqlarının inkişafı multikultural cəmiyyətlərdə qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmlənməsinə xidmət edir. Fərqli mədəni kodları anlamaq, tolerant davranış sərgiləmək və kommunikativ çeviklik nümayiş etdirmək sosial inteqrasiyanın vacib komponentləri hesab olunur. Bu bacarıqlar yalnız dil öyrənməklə deyil, həm də müxtəlif mədəniyyətlərlə aktiv təmas vasitəsilə formalaşır.

Qeyd etmək lazımdır ki, qloballaşma şəraitində dil siyasəti daha çevik və adaptiv xarakter daşımalıdır. Müasir cəmiyyətlərdə həm milli kimliyin qorunması, həm də qlobal kommunikasiya tələblərinə cavab verilməsi paralel şəkildə həyata keçirilməlidir. Bu isə rəsmi dilin mövqeyini zəiflətmədən beynəlxalq dillərin öyrənilməsini təşviq edən balanslaşdırılmış strategiyanın formalaşdırılmasını tələb edir.

Problemin aktuallığı qloballaşma, miqrasiya və qloballaşan informasiya-kommunikasiya mühitinin təsiri ilə əlaqədardır. Multikultural cəmiyyətlərin sayının artması, dillərarası qarşılıqlı təsirin genişlənməsi və sosial inteqrasiyanın təmin olunması sahəsində praktik ehtiyac bu tədqiqatı müasir lingvistik və sosial elmlər üçün aktual edir. Nəticələr həm fərdi, həm də institusional səviyyədə effektiv dil siyasəti və inklüziv təhsil strategiyalarının formalaşdırılmasına töhfə verə bilər.

Problemin elmi yeniliyi multikultural mühitdə dil davranışı və çoxdillilik modellərinin sosial, psixoloji və kulturoloji aspektlərini inteqrativ şəkildə təhlil etməsindədir. Tədqiqat fərdi və kollektiv çoxdilliliyin formalaşmasına təsir edən sosial-mədəni faktorları, kod dəyişməsi fenomenini və dil seçiminin identiklik, nüfuz və inteqrasiya ilə bağlı rolunu bir arada araşdırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi multikultural mühitdə dil davranışının və çoxdillilik modellərinin daha səmərəli tətbiqi üçün praktik baza yaradır. Tədqiqat materiallarından dil siyasətinin formalaşdırılmasında, çoxdilli təhsil proqramlarının hazırlanmasında və mədəniyyətlərarası ünsiyyətin təşkili prosesində istifadə oluna bilər. Araşdırma həmçinin sosial inteqrasiyanın gücləndirilməsinə, tolerantlığın artırılmasına və dil müxtəlifliyinin qorunmasına töhfə verir.

Nəticə. Multikultural mühitdə dil davranışı və çoxdillilik modelləri cəmiyyətin sosial strukturunu və mədəni dinamikasını əks etdirən mühüm göstəricilərdir. Dil seçimi yalnız kommunikativ ehtiyaclarla deyil, həm də identiklik, nüfuz və sosial inteqrasiya kimi faktorlarla şərtlənir.

Çoxdillilik fərdlər və cəmiyyətlər üçün yeni imkanlar yaratmaqla yanaşı, dillər arasında balansın qorunmasını da tələb edir. Buna görə də səmərəli dil siyasəti, inklüziv təhsil və mədəni müxtəlifliyə hörmət multikultural cəmiyyətlərin davamlı inkişafının əsas şərtləri kimi çıxış edir.

Ədəbiyyat

1. Rəcəbli, Ə. Ə. Sosiolinqvistika, Bakı: Nurlan, 520 s. 2004.

2. Buschfeld, S., Ronan, P., & Vida-Mannl, M. Multilingualism: A Sociolinguistic and Acquisitional Approach. Palgrave Macmillan, 343 pp.https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-28405-2. 2023.

3. Karpava, S. (Ed.). Multilingualism and Multiculturalism in Language Education. Springer Cham, 304 pp. 2025.
https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-76043-3

4. Mekt, G., Aspects of multilingualism. Journal of Language, Literature, Social, and Cultural Studies, Volume 1 Number 2(Jul. 2023), pp. 95-103, e-ISSN2986-4461 https://ympn.co.id/index.php/JLLSCS

5. Pérez Fernández, L. M. Translanguaging in Multicultural Societies: Beyond Borders Springer Cham, 180 pp. 2024.
https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-74145-6

P.Ə.Bağırova

Multikultural cəmiyyətlərdə dil davranışı və çoxdillilik modelləri

Xülasə

Müasir dövrdə qloballaşma, miqrasiya proseslərinin sürətlənməsi və informasiya texnologiyalarının inkişafı multikultural cəmiyyətlərin sayını artırmış və dillərarası qarşılıqlı əlaqəni əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirmişdir. Bu kontekstdə dil davranışı və çoxdillilik modelləri yalnız ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də sosial identikliyin formalaşması, mədəni inteqrasiya və sosial münasibətlərin qurulmasında mühüm amillər kimi çıxış edir. Bu məqalədə multikultural mühitdə dil davranışının xüsusiyyətləri, fərdi və ictimai çoxdillilik modelləri, eləcə də bu proseslərə təsir edən sosial-mədəni amillər təhlil olunur.

П.А.Багирова

Языковое поведение и модели многоязычия в мультикультурных обществах

Резюме

В современную эпоху ускоренные процессы глобализации, миграции и стремительное развитие информационных технологий привели к увеличению числа мультикультурных обществ и значительно усилили межъязыковое взаимодействие. В этих условиях языковое поведение и модели многоязычия выступают не только как средство коммуникации, но и как важные факторы формирования социальной идентичности, культурной интеграции и общественных отношений. В статье анализируются особенности языкового поведения в мультикультурной среде, модели индивидуального и общественного многоязычия, а также социально-культурные факторы, влияющие на данные процессы.

P.A.Baghirova

Language behavior and models of multilingualism in multicultural societies

Summary

In the modern era, the rapid processes of globalization, migration, and the development of information technologies have increased the number of multicultural societies and significantly strengthened interlingual interaction. In this context, language behavior and models of multilingualism function not only as tools of communication but also as important factors in shaping social identity, cultural integration, and social relations. This article analyzes the characteristics of language behavior in a multicultural environment, the models of individual and societal multilingualism, and the socio-cultural factors influencing these processes.

Redaksiyaya daxil olub: 10.02.2026